

STREDOVEK (4. st.n.l. – 16. st.)

I. Protiklad antického a kresťanského duchovného postoja

Pri Sokratovi, stoikoch a v helenistickej filozofii Filóna a Plotína sme sa stretli s duchovným zameraním, ktoré bolo v mnohých bodoch podobné kresťanskému postoj, a ktoré mu pripravovalo pôdu. Pri prenikaní kresťanstva a antiky je potrebné poznať rozdiely oboch duchovných smerov. Týka sa to najmä: predstavy boha, vzťahu boha a človeka, človeka a blížneho, človeka a sveta a nakoniec aj na nároky kresťanstva na svoju výlučnosť, ktoré boli vznášané od počiatku jeho existencie.

Boh a človek

V gréckej filozofii sa stretávame s rôznymi predstavami o božskej bytosti, napr.:

- božský Herakleitov praoheň,
- Platónov demiurgos,
- Aristotelov „prvý hýbatel“,
- stoický panteizmus,
- a u Plotína je to jeden jediný skutočný Boh, kým ostatné je len jeho odleskom.

Na rozdiel od toho kresťanstvo poníma Boha ako všemohúceho stvoriteľa, ktorý svojou vôľou stvoril svet z ničoho. Všetko okrem Boha je stvorené, aj človek je tvor. Medzi stvoriteľom a stvorením tak vzniká priepasť. Človek a všetko čo Boh stvoril je tu len skrz Boha a kvôli nemu. Ako výtvor božej vôle má človek úlohu plniť božiu vôľu. Najvyššou cnosťou a jadrom kresťanskej zbožnosti je „pokora“, naopak najhoršou vlastnosťou je „pýcha“, s ktorou sa človek považuje za rovného Bohu a chce sa postaviť na jeho miesto. Veci a vlastnosti, ktoré si Gréci cenili, strácajú hodnotu a z časti sa javia ako zlozvyky. Kresťanský Boh nie je neosobný, je to Boh celkom osobný. Voči Bohu stojí človek ako jednotlivec, ako osoba. Týmto kresťanstvo dáva každej individuálnej duši jedinečnú dôstojnosť. Myšlienka, že duša práve ako jednotlivá duša stojaca pred Bohom, je podstatne neantická. Kresťanský Boh je milostivý a vyslobodzujúci. Človek je vďaka svojej prirodzenosti vydaný hriechu a smrti. Môže síce vlastnými silami bojovať proti zlu, ale nemôže byť od neho oslobodený – spasený. Spasenie je možné získať iba božou milosťou. Aby to bolo možné, človek sa musí zbaviť celej svojej prirodzenej hriešnosti a prekonať ju. Nie je to tak, ako napr. u Platóna, že nižšia časť človeka je smrteľná a vyššia časť je nesmrteľná. Podľa kresťanstva celý prirodzený človek je smrteľný a skazený, kým sa znovu nezrodí v Kristovi. Táto idea znovuzrodenia človeka v Kristovi, božej milosti, bola označená priamo za centrálnu dogmu celého kresťanstva.

Človek vo vzťahu k človeku

Základná kresťanská mravná požiadavka pre vzťah človeka k človeku: „Miluj svojho blížneho ako seba samého.“ Tomuto ušľachtilému ideálu sa v antike približuje iba stoická požiadavka všeobecnej lásky k človeku.

Človek a svet

Stoici a Epikúros nepristúpili na myšlienku hľadať cieľ a zmysel ľudského života inde než na tomto svete. Inak to bolo u Platóna a novoplatonikov. Kresťanstvo ide však ďalej ako novoplatonici. Vzťah života k mimosvetskému, transcendentnému bohu a k cieľu, ktorým je vykúpenie, vedie k devalvácii sveta. Kristus sám povedal: „Ja som premohol svet.“ Tiež vzťah k pozemskej vrchnosti je videný celkom vo svetle Boha. Je potrebné ju poslúchať, pretože bola ustanovená Bohom. Pozemský svet tým získava pre kresťana, akokoľvek ľahostajného k jeho radostiam a nerestiam, charakter neodvolateľnej jedinečnosti v božom pláne spásy. Neexistujú, ako pre mnohých antických filozofov nekonečné svety v striedaní zániku a vzniku, neexistujú ani tak ako pre Indov stále nové pozemské stelesnenia jednotlivcej duše. Tak má kresťanská myšlienka nezrovnateľnú naliehavosť.

Výlučnosť kresťanstva

To, že kresťanstvo navzdory všetkým konkurentom zvíťazilo, má svoj dôvod v neposlednom rade vo výlučnosti, prevzatej zo židovstva. Spoločenstvo kresťanov sa cítilo byť novým vyvoleným národom. Vedomie výlučnosti zabránilo zmiešaniu kresťanstva s inými kultami. Toto vedomie vytvorilo základ pre rozvinutie nedotknuteľnej tradície s kanonickou formou a pre vznik pevne organizovaného cirkevného spoločenstva.

II: Obdobie scholastiky

Celá patristická filozofia ak v nej pôsobia grécke vplyvy má platónsky, presnejšie novoplatónsky ráz. Na konci obdobia patristiky už boli vytvorené pojmové prostriedky pre nasledujúcu scholastiku. Boli upevnené dogmatické pozície cirkvi. Najmä trojjednosť Boha, jednota Boha stvoriteľa a Boha vykupiteľa, priepasť medzi stvoriteľom a stvorením, náuka o dedičnom hriechu, pojmá proces vykupenia a nakoniec nárok cirkvi byť povolanou a jedinou strážkyňou božskej pravdy na zemi.

0) Historické pozadie – scholastická metóda

Začiatok scholastiky posúva dejisko opäť na západ a na sever, keď sa na súmraku „temného“ obdobia (400-800) presúva stredoveká kultúra zo stredomorského pobrežia do jadra franskej ríše a na sever od Álp. Niekdajší barbari sa stali nositeľmi kultúry. Štyri krajiny, ktoré tvorili jadro západnej Európy t.j. Nemecko, Francúzsko, Taliansko a Veľká Británia spolu s Írskom prispievali k jednotnej stavbe. Jednotu vedy a filozofie vyjadrovala tiež jednota používaného jazyka – latinčiny. Na popredných vysokých školách v Paríži, Kolíne a severnom Taliansku sa vyučovalo v latinčine. Filozofia tohto obdobia je plodom vyučovania a výchovy duchovenstva v kláštorných školách. Na začiatku tiež slúžila len pre tento účel. Jej úloha bola vopred stanovená. Mala to, čo pre vieru už bolo nezvratnou pravdou. Rozumovo objasňovať. Filozofia bola po celú túto dobu slúžkou teológie. Pre učiteľov patristiky bola „viera“ to, čo stojí ako posolstvo Ježiša a jeho apoštolov v písme svätom. Stáli pred úlohou vytvoriť z tohto posolstva systém dogiem. Scholastická filozofia našla dogmatickú budovu v podstate už hotovú. Jej úlohou bolo prehľadne ju usporiadať a urobiť ju zrozumiteľnou pre príslušníkov európskych národov. Úloha scholastikov bola iná, stále náročnejšia a to v tom, že sa v priebehu stredoveku stále prehľbovala znalosť antickej filozofie. Na začiatku bola známa časť Platónových dialógov a spisy novoplatónske, od Aristotela však len niekoľko menších logických pojednávaní. Znalosti Aristotelovej filozofie pomaly pribúdali, keď bolo okľukou cez arabskú a židovskú vedu preložené a sprístupnené celé Aristotelove dielo. Metóda scholastickej filozofie bola už predznačená. Pravda bola už daná zjavenou pravdou spásy. Má byť iba vykladaná prostredníctvom rozumového myslenia, pritom sa však názory rozchádzajú v tom ako ďaleko je to možné. V užšom zmysle sa scholastickou metódou nazýva špeciálny metodický postup, ktorý spočíva v dialektickej konfrontácii argumentov „pre“ a „proti“ („pro et contra“). Povahe scholastiky zodpovedá, že argumenty neboli zobraté v prvom rade z bezprostredného pozorovania skutočnosti, ani z bezprostredného rozumového rozboru, ale z výrokov predchádzajúcich mysliteľov a cirkevných otcov, poprípade prirodzene s Písmom svätým.

1) Ranná scholastika (Spor o univerzálie)

Dva názory stoja najskôr proti sebe. Jeden smer, ktorý obecnému priznáva vyššiu skutočnosť než jednotlivému, sa nazýva realizmus. Podľa druhého sú skutočné iba jednotlivosti, obecné pojmy sa podľa neho nevyskytujú v skutočnosti, ale iba v našom intelektu. Sú iba obyčajnými menami – preto sa tento smer nazýva nominalizmus. Realizmus v zmysle scholastiky je presne to, čo by sme označili ako idealizmus, totižto učenie, že obecné idey majú v porovnaní s jednotlivinami prednosť. V podstate môžeme povedať, že realisti sa skôr prikláňajú k Platónovi a novoplatónikom, zatiaľ čo nominalizmus sa prikláňa zvlášť v neskoršej scholastike v súvislosti s vyšším oceňovaním Aristotela.

Realisti

Eriugena

Žil v rokoch 810-877 a učil v Paríži. Eriugena ako prvý vyslovil presvedčenie, ktoré bolo základom celej scholastiky, že totiž pravé náboženstvo je zároveň pravou filozofiou – a naopak. A vyslovil požiadavku, ktorá z toho vyplýva: Všetka pochybnosť týkajúca sa náboženstva môže a má byť vyvracaná filozofiou. Pokiaľ ide o univerzálie, je Eriugena jednoznačne realista, teda zástancom platónizmu. Neskôr ním cirkev opovrhovala kvôli tomu, že prikladal veľkú dôležitosť rozumu.

Anselm z Canterbury

Žil v rokoch 1033-1109. Vzťah viery a myslenia poňmal ako nepodmienené podriadenie myslenia viere. Bez viery, nie je správne poznanie: *credo, ut intelligam* – verím, aby som pochopil, poznal. Slávny Anselmov dôkaz,

používa tzv. ontologickú metódu, ktorej podstata spočíva v tom, že z pojmu nejakej veci – v tomto prípade z pojmu Boha- je odvodený dôkaz reálnej existencie. Anselmov dôkaz o Božej existencii bol už za jeho života ostro napadnutý mníchom Gaunilonom, ktorý poukázal na to, že by tak bolo možné dokázať vlastne všetko, aj existenciu rozprávkových bytostí alebo bájneho ostrova Atlantídy. Svojho súčasníka Roscellina, hlavného zástupcu nominalizmu v tejto epoche, Anselm rozhorčene potieral a žiadal o jeho vyobcovanie.

Viliam zo Champeaux

Žil v rokoch 1070- 1121 teda skoro po Anselmovi. Podľa Viliama by „človečnosť“ ako obecná substancia existovala dokonca aj vtedy , keby nebolo žiadneho človeka. „Belost“ ako substancia by taktiež existovala aj bez existencie jedinej bielej jednotlivosti atď.

Nominalizmus

Roscellinus

Nominalizmus, ktorý bude väčšine dnešných ľudí na prvý pohľad pochopiteľnejší, zastával najmä Jan Roscellinus z Compiègne (asi 1050-1120). Hovorí, že skutočnosť sa skladá iba zo samých jednotlivostí. Obecné pojmy sú človekom vymyslené mená, označenia, ktorými zhrňujeme jednotlivosti podľa spoločných znakov. Roscellinus použil svoje nominalistické zásady tiež na Božiu Trojicu. Prehlásil, že jedna božská substancia v troch osobách je iba zhrnutím troch jednotlivito existujúcich božských osôb v ľudskej mysli. Roscellinus bol obvinený z kacírstva a bol prinútený odvolať svoje myšlienky.

Dočasné riešenie

Abaelard

Rozum má vo vzťahu k viere u Abaelarda (1079- ?) rozhodujúce postavenie. Chce učiniť základ našej viery zrozumiteľný ľudskému rozumu. Pretože nemožno veriť niečomu, čo nie je najprv pochopené. Univerzálie sú vo veciach. V skutočnosti, ktorá nás obklopuje sú univerzálie iba vo veciach. Pre Boha sú však pred vecami, totiž ako praobrazy v jeho božskom duchu. Pre človeka sú v skutku po veciach, totiž ako pojmové obrazy, ktoré musíme najprv získať. Židovstvo nie je dost' univerzálne (je to náboženstvo iba jedného národa), ktoré príliš lipne na tradičných obradoch a na litere.

2) Vrcholná scholastika

Zatiaľ čo v 13. storočí tvoriaca sila islamskej filozofie vyhasínala, západné myslenie sa zdvíhalo k novému rozmachu. Veľká časť dedičstva, ktoré zanechali Západu Gréci, sa stala prvýkrát prístupnou v 12.storočí. Neskôr nasledovali priame preklady z gréckeho originálu do latiny. Štúdium Aristotela, hlavne jeho spisov k učeníu o prírode a o štáte, postupuje nasledujúce storočie. Nastalo zlepšenie hospodárskych a sociálnych pomerov, rozvoj obchodu, vzrast poľnohospodárskej produktivity, rozkvet miest so sebavedomím meštianstvom, vznik literárnej a vedeckej verejnosti, ktorá už nebola viazaná jedine na dvor panovníka, ale ani na cirkev a kláštory. Aristoteles dosiahol takú vážnosť, že bol ako predchodca Ježiša Krista vo svetských veciach stavaný po boku Jána Krstiteľa. Jeho dielo platilo za neprekonateľnú sumu všetkej svetskej múdrosti a táto vláda trvala až do 16. storočia. V žiadnej inej dobe nedokázal jednotlivý mysliteľ takto ovládnuť myslenie Západu. Obdobie krížových výprav (1096-1270) bolo svedkom významného a plodného styku západnej kultúry s kultúrou Orientu. Rozšírenie spoločenského, geografického a duchovného horizontu vyvolalo vo filozofii snahu usporiadať všetky poznatky do súhrnného a definitívneho systému, ktorého korunu tvorí teológia. Vlastným miestom pre rozvoj filozofie sa vo vrcholnom stredoveku stali univerzity. Paríž, Kolín, Oxford, Bologna a Padova boli najznámejšie. Univerzita vystriedala kláštorné a teologické vysoké školy. Druhým nemenej dôležitým centrom filozofického a teologického myslenia sa stali žobravé rády – rád dominikánov (založený 1216) a františkánov (František z Assisi, 1182-1226).

Albert Veľký

Narodil sa v roku 1193 a zomrel v roku 1280. Albert bol prvý, kto svojim súčasníkom odkryl všetky časti aristotelovskej filozofie. Jeho komentáre nie sú iba výkladmi Aristotelovho textu. V botanike, zoológii a chémii vynikol ako samostatný prírodovedec. Súčasníci mu prepožičali čestný prívlastok Veľký (Albertus Magnus) a

titul univerzálny učenec.

Tomáš Akvinský

Narodil sa v roku 1225, ako sedemnásťročný vstúpil do dominikánskeho rádu a zomrel v roku 1274. Pre jemnosť a rýdzosť charakteru bol pomenovaný „doctor angelicus“ anjelsky učiteľ. Prvý súbor vydania jeho diela z konca 19. storočia mal 34 zväzkov. Hlavným spisom je *Suma teologická*, ktorú Tomáš nedokončil a *Suma proti pohanom*, nazvaná tiež filozofická suma.

Poznanie a viera

Trvá na možnosti pravdivého, objektívneho poznania. Odmieta filozofiu, ktorá skutočnosť pokladá iba za myšlienkový výtvor. Aj keď je naše poznanie objektívne a pravdivé, nad ríšou poznania filozofického sa klenie ríša nadprirodzenej pravdy. Do tejto ríše sa nedá preniknúť. Do odboru, ktorý sa vymyká filozofickému skúmaniu, patrí: trojjedinosť Boha, vtelenie Pána Ježiša a vzkriesenie tela. Medzi vedením a vierou nemôže nikdy nastať rozpor. Kresťanská pravda rozum síce presahuje, ale nie je s ním v rozpore. Pravda môže byť iba jedna, pretože pochádza od Boha. Jeden citátik: „Predovšetkým ťa upozorňujem na to, aby si sa pri diskusiách s neveriacim nepokúšal presadzovať pravdu viery nezvratnými rozumovými dôvodmi. To by bolo na ujme viery... Pretože naša viera rozum presahuje, nedá sa dokázať, nemôže byť ani vyvrátená.“

Existencia a esencia Boha

Suma teologická obsahuje 5 súvislých dôkazov o Božej existencii. Vo výklade o Božej esencii hľadá Tomáš strednú cestu medzi zľudšťujúcim poňatím Boha na jednej strane a (novoplatónskym) názorom, že Boh je celkom mimo tento svet, transcendentný a nepoznatelný, na strane druhej. Naše poznanie Boha je nedokonalé, ale predsa len je to poznanie.

Človek a duša

Ľudská duša je netelesná na látke závislá substancija. Zdôrazňuje nesmrteľnosť duše. Tomáš dáva jednoznačne prednosť rozumu pred vôľou. Intelekt je vznešenejší ako vôľa. Tomáš vyzdvihuje prijímací charakter poznania. Správne poznanie je dosiahnuté, keď sa obraz v mysli zhoduje so skutočnosťou. Ako vôbec získavame poznanie? Iba skúsenosťou na základe zmyslového vnímania. Všetok materiál nášho poznania pochádza zo zmyslového poznania. Činný rozum tento materiál ďalej utvára. Na náuku o duši a poznávaní nadväzuje etika. Ako predpoklad mravného jednania zdôrazňuje Tomáš slobodu vôle. Aj tu je viditeľný protiklad k Augustínovi. Dobré je ale milovať nepriateľa, pokiaľ je od Boha. Vzhľadom k tomu čo je nad nami stojí láska vyššie ako poznanie a preto láska prevyšuje vieru. Citátik: „Dobrym človekom sa nenazýva ten, kto má dobré poznávacie schopnosti, ale ten, kto má dobrú vôľu.“

Politika

Citát: „Nie je možné, aby bol človek dobrý, pokiaľ by nemal správny vzťah k spoločnému dobru.“ Človek je rovnako ako pre Aristotela tvor spoločenský. „Pokiaľ je pre človeka prirodzené žiť v spoločnosti, potom musí tiež existovať niečo, čím je toto riadené. Tomáš odôvodňuje nutnosť spoločenskej autority. Z dobrých foriem štátu si Tomáš vyberá monarchiu. Tomáš považuje štát za mravnú veličinu, poveruje ho úlohou viesť občanov. Najdôležitejšie je uchovanie mieru, vytvorenie vnútorného blahobytu. Avšak cieľom je dosiahnutie nebeskej blaženosti. Viesť k nej človeka nie je úlohou pozemskej vrchnosti, ale cirkvi pod vedením kňazov, pápeža, ktorého Kristus sám ustanovil zástupcom Boha na zemi. Pretože úloha cirkvi je vyššia ako úloha štátu, králi musia byť poddaní hlave cirkvi. Svetská moc má byť jednoznačne podriadená duchovnej moci.

Význam Tomáša

Tomizmus sa stal oficiálnou filozofiou dominikánskeho rádu. V roku 1322 bol Tomáš prehlásený za svätého. Konečne v roku 1897 bol tomizmus povýšený na oficiálnu filozofiu katolíckej cirkvi. Pri novom usporiadaní cirkevného vysokoškolského štúdia pápežovým nariadením z roku 1931 bolo znovu predpísané, aby sa filozofia a teológia prednášala podľa učenia a princípov Tomáša Akvinského.

3) Neslávna kapitola

S vierou v čarodejníctvo sa stretávame vo všetkých dobách. Túto vieru, rozšírenú v stredoveku, cirkev až do 12. storočia trpela, alebo proti nej mieme bojovala. Celkom rýchlo sa rozšírila mienka, že čarodejnice za svoje zvláštne schopnosti vďačia zmluve so satanom. Tak sa čarodejníctvo pozvoľna spojovalo s obvinením z

kacírstva. Inkvizícia teraz prenasledovala aj čarodejníctvo. Prenasledovanie čarodejníč dosiahlo vrchol v dobe od 15. do 18. storočia. Počet obetí odhadujú niektorí historici na 100 000, niektorí ešte viac. Boli to prevažne ženy. Kolonizáciou sa prenieslo aj do zámoria. Prenasledovanie pomaly prestalo až v dobe osvietenstva. Posledná čarodejnica bola upálená v Nemecku v roku 1775.

4) Umenie

Dante

Obraz stredoveku kresťanského sveta našiel svoje najkrajšie básnické vyjadrenie v Danteho diele. Danteho hlavné dielo – Božská komédia je cesta peklom, očistcom aj rajom. Dante rozvíja Tomášove politické názory. Tomáš videl najdôležitejšiu úlohu panovníka v udržaní mieru, Dante poznáva, že vnútorný mier v štáte nestačí. Chce tiež trvalý mier medzi štátmi a požaduje univerzálne cisárstvo. Cirkev a pápežskú moc chce obmedziť na ich duchovné úlohy. Zosvetšenie cirkvi potiera ako koreň zla. Tak ako kedysi Grécko našlo svojho básnického génia v Homérovi a renesancia ho nájde v Shakespearovi, tak ho kresťanský stredovek našiel v Dantem.

5) Neskorá scholastika

Roger Bacon

Ešte za života veľkých majstrov vrcholnej scholastiky sa v Rogerovi Baconovi stretávame s mužom, ktorý predstihol svoju dobu, napáda tomizmus, otriasa princípmi scholastiky a pripravuje tým obrat európskeho ducha, ku ktorému dochádza na konci stredoveku. Bacon, rovnako ako ostatní vodcovskí myslitelia neskoršej scholastiky, o ktorých bude reč je Angličan, patrí k františkánskemu rádu, v ktorom tomistická filozofia už od začiatku narážala na odpor. Narodil sa v roku 1214. Bacon sa často dostával do sporu s cirkevnou vrchnosťou. S neskrývaným posmechom hovorí Bacon o Tomášovi ako o filozofovi, ktorý spísal tučné knihy o Aristotelovi, pričom vôbec nerozumie jeho reči. Je teda treba viac dôkladných štúdií cudzích jazykov. Vytýka scholastikom nedostatočnú znalosť matematiky, ktorá je základom všetkých vied. Tretia námietka sa vzťahuje k metóde. Scholastika riešila všetky otázky tak, že sa odvolala na to, čo hovorí príslušná autorita. Bacon naproti tomu požaduje návrat k skúsenosti. Je treba povedať, že Bacon skúsenosťou rozumie empirické poznanie ako aj Božie vnuknutie. Predpovedá: „Dajú sa postaviť stroje pre plavbu bez veslárov tak, že najväčšie lode môžu byť po riekach a moriach pohybované jediným mužom väčšej rýchlosti, ako keby mali plnú posádku. Aj vozy sa dajú postaviť tak, že sa pohybujú bez koní neuveriteľnou rýchlosťou. Dajú sa tiež postaviť stroje, aby sme mohli bez nebezpečia chodiť v mori a riekach až na dno...“ Ohlasuje sa tu obrat západného myslenia, ktorý znamená koniec stredoveku a otvára vek modernej prírodovedy.

Duns Scotus

Narodil sa v roku 1270 a zomrel vo veku asi 40 rokov. Už v 23 rokoch bol profesorom teológie v Oxforde, neskôr v Paríži. Dokonalý súlad medzi teológiou a filozofiou nie je možný. Káravo hovorí o tých, ktorí teológiu a filozofiu spájajú. Vcelku však nenachádza medzi oboma oblasťami žiadny protiklad, a to preto, že teológii prikladá prevažne praktický charakter. V poňatí vzťahu obecného a zvláštneho, individuálneho. Vyslovene potom hovorí, že individuálne je dokonalejšie a že je pravým cieľom prírody. Vzťah chcenia a myslenia ponímal Tomáš tak, že intelekt je nadradený vôľou. Vôľa nasleduje rozum. Tento vzťah Duns Scotus obracia. Vôľa je nadriadená mysli. Vôľa je slobodná a stojí slobodne voči materiálu, ktorý jej rozum poskytuje. Aj v bohu je božia vôľa tým primárnym a určujúcim. Svet je stvorený tak, ako je, iba preto, že sa božej vôli zapáčilo ho takto stvoriť. Ľudská vôľa je teda dobrá, keď sa úplne podriaďuje vôli božej. Božská vôľa spadá podľa Dansa celkom v jedno s príkazmi cirkvi. Scotus svoju kritiku a pohľad nezameriava na obsah scholastických téz, ale na filozofickú metódu, ktorou sa dokazujú.

Viliam Occam (Ockham)

Narodil sa v roku 1290. Študoval a vyučoval v Oxforde a Paríži, kde mu jeho bystrosť a obratnosť v diskutovaní priniesla čestné meno „doctor invincibilis“ - neporaziteľný učiteľ. Univerzálie nie sú ani v Božej mysli. To Viliam dokladá teologickými argumentom, že by potom nebolo možné udržať dogmu o Božom stvorení z ničoho, pretože v takom prípade by boli univerzálie už pred vecami. Vždy existuje iba určité „ako“ a „koľko“, žiadna kvalita a kvantita ako samostatné súcno. V skutočnosti neexistujú žiadne vzťahy ako niečo samostatné, ale iba veci k sebe vzťahujúce sa. Princíp „Nikdy nevyužívaj viac (hypotéz, argumentov), ako je k

vysvetleniu nutné“ vošiel do metodológie ako „Ockham's razor“ (Ockhamova britva). Z oblasti rozumovej uchopiteľnosti vyberá nielen jednotlivé mystériá viery (ako Tomáš), ale (ako Duns Scotus, ale ešte radikálnejšie) celú teológiu. Dogmy nielen nadrozumové ale tiež protirozumové. Teológia ako veda s prísnyimi dôkazmi nie je možná. Opäť začína platiť staré „credo quia absurdum“. Napáda bezohľadne zosvetštenie cirkvi svetskou mocenskou politikou pápeža a požaduje – aby sa cirkev zriekla svetského pôsobenia a obmedzila sa na duchovné úlohy. Viliamovým nominalizmom a jeho dôsledkami je prakticky zrušené puto medzi teológiou a filozofiou, medzi vierou a vedením. Obe oblasti sú teraz samostatné. Existujú „dvojité pravidlá“.

6) Nemecká mystika

Majster Eckhart

Narodil sa v roku 1260. Arcibiskup kolínsky ho postavil pred duchovný súd a Majster musel v roku 1327, krátko pred smrťou, ktorá nastala tiež v tomto roku, v kolínskome dominikánskom chráme svoje učenie odvolať. Boh je taký absolútny a nad svetom, že o ňom nemôžeme vôbec nič vypátrať. Základnou myšlienkou Eckhartovej mystiky je vystúpenie zo seba a splynutie z Bohom. Podmienkou toho, aby sa duša takto zjednotila s Bohom, je zriecť sa hriechu, dosiahnuť kľud a vnútorné uvoľnenie, dospieť k „odlúčeniu“. Odlúčiť sa od všetkých pozemských vecí aj od vlastného ja, vzdať sa tak vlastnej vôle a vojsť do vôle Božej. Ak duša dosiahne tento stav, stane sa rovnou Bohu. Tak ako celý stredovek aj pre neho blaženosť spočíva v poznaní v uzretí Boha. Rozdiel je iba v tom, že je to poznanie mystické a dá sa dosiahnuť v tomto živote.

III. Stredoveká arabská a židovská filozofia

0) Historické pozadie

Potom, čo náboženský prorok a národný obnoviteľ Mohamed (571- 632 po Kr.) zjednotil arabské púštne kmene, rozliala sa nepotrebná sila, doposiaľ používaná iba vo vnútorných bojoch, ako nezadržateľná záplava. Prorokovi bojovníci vytvorili ríšu, ktorá nakoniec siahala od Turkestanu až po Španielsko. Všetky tieto krajiny sa podieľali na skvostnej islamskej kultúre, s ktorou je možné vtedajšiu európsku kultúru sotva porovnávať. Náboženské centrum tohto sveta zostalo v Mekke, Bagdade a v Španielsku. Ďalšiemu prenikaniu vplyvu Arabov na sever zabránil Karol Martel svojim víťazstvom v roku 732. V Španielsku zotrvala arabská ríša, obmedzená iba na južnú časť, do roku 1492. V 10. storočí bolo moslimské Španielsko najzámožnejšou a najľudnatejšou krajinou Západnej Európy. Staroveká grécka veda a filozofia sa od 8.storočia rýchlo šírila vďaka prekladom a komentárom arabských učencov a východných kresťanov. Na vysokých školách maurského Španielska vedľa seba v pozoruhodnej tolerancii vyučovali mohamedáni, židi aj kresťania. Rozsiahle knižnice zachovávali spisy všetkých troch vyznaní a navyše aj preklady a komentáre pohanskej filozofie.

1) Arabská filozofia

Na počiatku islamskej filozofie stoja al-Kindí a al-Fárábí žijúci medzi rokmi 900 a 950. Dôležitejší ako títo arabskí platonici sú pre svoju súvislosť s kresťanskou scholastikou, obaja veľkí aristotelici islamskej filozofie Avicenna a Averroes. Avicenna sa narodil v roku 980 v Bachare v Turkestanu a zomrel v roku 1037. Avicenna sa odlišuje od novoplatonikov tým, že u neho nepovstáva všetko vrátane látky z Boha, stavia látku ako večne existujúcu vedľa Boha. Ak je Avicenna kráľom arabskej filozofie v Oriente, tak na arabskom Západe je to Averroes (narodil sa v roku 1126 v Cordobe v Španielsku a zomrel v roku 1198 vo vyhnanstve). Formy neprichádzajú k látke z vonka, vo večnej látke sú (potencionálne) všetky látky už obsiahnuté a v priebehu vývojového procesu z nej iba vykryštalizujú. Takéto stanovisko má veľmi ďaleko k viere v božské stvorenie z ničoho, ktorú vyžaduje islamské náboženstvo, takisto ako náboženstvo kresťanské a židovské. Averroes popiera nesmrteľnosť jednotlivéj duše. V takom poňatí, ktoré človeka učí, aby konal dobro kvôli nemu samému, vidí Averroes vyššiu mravnosť než v poňatí, ktoré určuje jednanie človeka očakávaním odmeny alebo trestu na onom svete. Vzťah náboženstva a filozofie chápe Averroes tak, že vyššia a čistá pravda, ktorú poznáva filozof sa v náboženstve ukazuje v obraznom háve, ktorý je prispôsobený slabšiemu chápaniu davu.

2) Židovská filozofia

Aj tu predchádza nadvláde Aristotela epocha novoplatónsky orientovaná. Zo židovských aristotelikov je dôležitý Maimonides (1135-1204). Čo sa týka vzťahu viery a rozumového poznania, je presvedčený, že výsledky obidvoch sa zhodujú. Keď sa však rozum dostane do sporu so slovami Písma, dáva prednosť rozumu a snaží sa uviesť Písmo v súlade s alegorizujúcim výkladom.